

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΕ'

Συνδρομή ἑτησίᾳ Ἐν Ἑλλάδι φρ 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ 20. - Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσιαι. - Πραξαίον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Ἀγχιόμου 8

27 Μαρτίου 1883

ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ

Τὴν προχθὲς παρασκευὴν, ἤτοι ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς ἐώρταζε τὴν ἐπέτειον τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀναστάσεως, συνεπληροῦτο πεντηκονταετηρίς ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἀπῆλθεν ἐκ τῆς ζωῆς ἐκεῖνος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὅστις ἐκ τῶν πρώτων συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάστασιν ταύτην τῆς πατρίδος, ὁ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς**. Ἐν ἄλλαις χώραις ἡ ἡμέρα αὕτη θὰ ἦτο βεβαίως ἐθνικῆς ἐορτῆς ἡμέρα, καὶ μνημόσυνα ἄξια τοῦ μεγάλου φιλοπάτριδος καὶ διδασκάλου θὰ ἐτελοῦντο κατ' αὐτήν· ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἡμεῖς Ἕλληνες, οἱ νῦν ἀνέτως ἐντροφῶντες εἰς πάντα τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, σπανίως συναισθανόμεθα δι' ὁποῖων ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἐκτῆθησαν ταῦτα ὑπὸ τῶν πατέρων, οἵτινες ἔτοιμα τὰ παρέδωκαν εἰς ἡμᾶς, καὶ λησμονοῦντες παντάπασιν ἦν ὀφείλομεν αὐτοῖς εὐγνωμοσύνην, ψυχροὶ καὶ ἀνάλγητοι παρερχόμεθα πρὸ παντός ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ἐθνικὴν δόξαν. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, ἦτις μᾶς ἀναμιμνήσκει τὴν ἐκ τῆς γῆς ἔκλειψιν τοῦ πρωτοεργοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἐνομοίσαμεν ὅτι ἐπιτελοῦμεν ὑπέρτατον καθήκον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, ἀνακαλοῦντες ἐκ τοῦ παρελθόντος τὴν ἐπίσημον καὶ σεμνὴν φωνὴν τοῦ διδασκάλου, ἦτις ἐπὶ ἡμῖσιν ὅλον αἰῶνα ἐκήρυξεν εἰς τοὺς πατέρας ἡμῶν τὸ εὐαγγέλιον τῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης καὶ πάσης ἀρετῆς, πολιτικῆς καὶ ἰδιωτικῆς, παρασκευάζουσα τὸ δεδουλωμένον ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν μέγαν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα. Οὕτω ἀντὶ παντός ἄλλου πρέπον ἐκρίναμεν νὰ ἀφιερῶσωμεν ὀλόκληρον τὸ σημερινὸν φύλλον τῆς «Ἐστίας», ἵνα μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας αὐτῆς ἀπάνθισμα ποικίλον περισυλλεχθὲν ἐκ τῆς πλουσιωτάτης πνευματικῆς κληρονομίας, ἣν ἡ μεγάλη τοῦ Κοραῆ διαύοια κατέλειπεν ἡμῖν, πεποισθότες ὅτι οὐχὶ μόνον ἀνάγνωσμα τεραπνότερον παρέχομεν εἰς τοὺς συνδρομητὰς ἡμῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ γινόμεθα ἐρμηνεῖς τῶν ἐνδομύχων αὐτῶν αἰσθημάτων πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἄνδρα, οὗτινος τὴν πεντηκοστὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου τελοῦμεν σήμερον.

Ἐκ τῆς αὐτοβιογραφίας αὐτοῦ, ὀλίγον παρήμην διαδομένης, θέλει εὐχαρίστως, πιστεῦομεν, ἀναγνωσθῆ τὸ κατωτέρω μέρος, ἐν ᾧ ὁ Κοραῆς μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ ἀφειλείας καὶ χάριτος ἀφηγεῖται τὰ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ σταδίου.

Η ΝΕΟΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

Ἐνας ἀπὸ τοὺς συμπολίτας μου Χίους φίλους, νέος χρηστός (ὁ Εὐστράτιος Πάλλης, ἂν δὲν μὲ πλανᾷ ἡ μνήμη), μ' ἐρωτοῦσε μίαν τῶν ἡμερῶν εὐρισκόμενος εἰς τοὺς Παρισίους, ἂν ἐφρόντισα νὰ γράψω τὸν βίον μου. Ἡ ἐρώτησις μ' ἐφάνη παράξενος· πιθανὸν ὅτι παράξενον ἔκρινε κ' ἐκεῖνος τὴν ἀπόκρισίν μου.

Ὅστις ἰστορεῖ τὸν ἴδιον βίον, χρεωστῆναι νὰ σημειώσῃ καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ζωῆς του, μὲ τόσην ἀκριβείαν, ὥστε μήτε τὰ πρῶτα νὰ μεγαλύνῃ, μήτε τὰ

δεύτερα νὰ σμισκρύνῃ, ἢ νὰ σιωπᾷ παντάπασιν· πρᾶγμα δυσκολώτατον, διὰ τὴν ἔμφυτον εἰς ὅλους μας φιλαυτίαν. Ὅστις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου, ἄς κάμῃ τὴν πείραν νὰ χαράξῃ δύο μόνους στίχους τῆς βιογραφίας του, καὶ θέλει καταλάβειν τὴν δυσκολίαν.

Κατορθώματα τοῦ βίου μου ἄξια λόγου δὲν ἔχω νὰ ἀπαριθμήσω· τὰ ἀμαρτήματά μου ἤθελα μετὰ χαρᾶς δημοσιεύσειν, ἂν ἔκρινα, ὅτι ἔμελλε νὰ διορθώσῃ κἀνένα ἢ δημοσιεύσει. Γράφω λοιπὸν ἀπλᾶ τινὰ τῆς ζωῆς μου συμβάματα· καὶ τοῦτο ὄχι δι' ἄλλο (καρτύρομαι τὴν ἱεράν ἀλήθειαν), πλὴν διὰ νὰ ἐπανορθώσω τινὰ σφάλματα ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι καὶ ζῶντα ἀκόμη (δὲν ἤξεύρω διὰ ποῖαν αἰτίαν) ἠθέλησαν νὰ μὲ βιογραφήσωσι.

Ἐγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27 Ἀπριλίου τοῦ 1748 ἔτους· εἰς τὴν Σμύρνην, ἀπὸ τὸν Ἰωάν-

νην Κοραΐνη Χίον τὴν πατρίδα, καὶ τὴν Θωμαΐδα Ῥυσίαν, Σμυρναίαν. Ἀπὸ τὰ ἑκτὴ τῶν τέκνα, ἔμεινα ἐγὼ καὶ ὁ τρία ἔτη νεώτερός μου ἀδελφός Ἀνδρέας. Ὁ πατήρ μου δὲν εὐτύχησε νὰ λάβῃ παιδεΐαν, ὅχι μόνον διότι ὅλον τὸ ἔθνος ἦτον τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπαιδευτον (παρεκτός ὀλίγων στολισμένων με ψευδοπαιδεΐαν πλέον παρὰ με ἀληθινὴν παιδεΐαν), ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε μείνειν ὀρφανός εἰς παντάπασι τρυφερὰν ἡλικίαν. Ἡ μήτηρ μου ἔλαβεν ἐλευθεριωτέραν ἀνατροφήν, διότι εὐτύχησε νὰ ἔχῃ πατέρα Ἀδαμάντιον τὸν Ῥύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκεῖνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἕν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γεννήσεώς μου. Αὐτὸς ἐχρημάτισεν ἔτι νέος ὢν διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Χίον, μετὰ ταῦτα ἦλθεν εἰς Σμύρνην, ὅπου ἐνυμφεύθη χήραν τινὰ Ἀγκυραϊνήν. Οὗτος μὴ γενήσας ἀρσενικῶν, ἐπαρηγόρησε τὴν ἀποτυχίαν του, σπουδάσας νὰ ἀναθρέψῃ ὡς υἱούς, τὰς τέσσαρας θυγατέρας του Θωμαΐδα τὴν μητέρα μου, καὶ τὰς τρεῖς αὐτῆς ἀδελφάς, Ἀναστασίαν, Θεοδώραν καὶ Εὐδοκίαν. Ἡ κατὰστασις τοῦ γένους ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε εἰς τὴν μεγαλόπολιν Σμύρνην μόναι σχεδὸν αἱ θυγατέρες τοῦ Ῥυσίου ἤξευραν νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι· παρὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐδιδάχθησαν (πολλὰ ὀλίγως ὅμως) καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ Θεοδώρα, σφωτέρα παρὰ τὰς ἄλλας, ἀπέθανε παρθένος ἀπὸ τὸ θανατικόν. Ἡ μήτηρ μου ἐκαταλάμβανεν ἱκανῶς τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ τὰ συγγράμματα.

Τῆς μητρὸς μου ἡ παιδεΐα δὲν ἦβελ ἀρκέσειν νὰ παιδεύσῃ ἐμὲ καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ἂν δὲν ἐσύντρεχαν ἄλλαι περιστάσεις, αἱ ἐξῆς.

Ὁ πατήρ μου, ἂν καὶ στερημένος παιδεΐας, ἦτο στολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν με νοῦν ὀξύτατον, καὶ ἄλλα τῆς φύσεως δωρήματα πολλά· ὥστε ἐκατάλαβεν, ὅτι μόνη ἡ παιδεΐα τελειοποιεῖ τὰ δῶρα τῆς φύσεως, καὶ ἐπυρώθη με τὸν ἔρωτα τῆς παιδεΐας· ἀλλὰ μὴ δυνάμενος πλέον νὰ τὴν ἀποκτήσῃ σχολικῶς, ἀνεπλήρωσε τὴν ἑλλειψιν, συχνάζων ὅπου εὕρισκε κανένα λόγιον ἄνδρα, διὰ νὰ ποτίζῃ τὴν δίψαν του με τὴν ἀκρόασιν τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς σοφίας. Παρὰ τὴν φυσικὴν ὀξύνοϊαν εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, ὡς τὸ ἔδειξεν ἡ ἔπειτα πολιτικὴ διαγωγὴ του, εἰς τῶν κοινῶν τὴν διοίκησιν, ὅσῃν ἐσυγχώρουεν εἰς τοὺς τυραννουμένους αἱ τύρανοι. Ὅλη του ἡ ζωὴ ἐδαπανήθη εἰς τὴν φροντίδα τοῦ κοινῶ με ζῆμίαν τῆς ἰδίας του οὐσίας. Ὀκτάκις ἡ δεκάκις ἐκλέχθη δημογέρον· δὲν ἐπέρασεν ἔτος, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἦτον ἡ δημογέρον, ἡ ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησίας, ἡ τοῦ νοσοκομείου, ἡ πρωτομαγίστωρ τοῦ συστήματος τῶν Χίων ἐμπόρων. Παρὰ τὰς

φροντίδας ταύτας ὅσοι εἶχαν διχονοίας ἐμπορικές, οἰκιακὰς, ἢ ἄλλας ὀποιασδήποτε διαφορὰς, εἰς τὸν πατέρα μου κατέφευγαν, ὡς μόνον ἱκανὸν νὰ τὰς διαλύσῃ με τὴν ἐμπειρίαν του, καὶ νὰ εἰρηνοποιήσῃ τοὺς διαφορομένους με τὴν ἐμφυτον ῥητορίαν. Διὰ ταῦτα του τὰ προτερήματα εἶχε τὸν ἐκλέξειν γαμβρὸν ὁ μητρικός μου πάππος, παραβλέψας πολὺ πλουσιωτέρους καὶ τὴν τύχην καὶ τὴν ὑπόληψιν παρὰ τὸν πατέρα μου ἐπιθυμητὰς τῆς συγγενείας του γαμβρῶς.

Πυρωμένος ἀπὸ τόσον ἔρωτα παιδεΐας ὁ πατήρ μου, ἀκόλουθον ἦτο νὰ φροντίσῃ τὴν παιδεΐαν τῶν τέκνων του. Ἄν ὁ πάππος μου ἔζη ἀκόμη, εἰς ἐκεῖνον ἀδιστακτικῶς ἤθελεν ἐμπιστευθῆν τὴν φροντίδα· ἀλλ' ὁ θάνατος ἐκεῖνου τὸν ἠνάγκασε νὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συσταθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀπὸ ἄνδρα Χίον Παντολέοντα τὸν Σεβαστόπουλον, τὸ ὅποιον ἐσχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ μοναχόν τινα, Ἰθακήσιον τὴν πατρίδα. Ὁ διδάσκαλος καὶ τὸ σχολεῖον, ὡμοιάζαν ὅλους τοὺς ἄλλου διδασκάλους καὶ τὰ σχολεῖα τῆς τότε Ἑλλάδος, ἦγουν ἐδίδο διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν, συνωδευμένην με ῥαβδισμόν πλουσιοπάροχον. Τόσον ἀφθονα ἐξυλοκοπούμεθα, ὥστε ὁ ἀδελφός μου μὴν ὑποφέρων πλέον, παραιτήθη τὴν ἑλληνικὴν παιδεΐαν καὶ παρὰ γνώμην τῶν γονέων μᾶς.

Δύο μάλιστα αἰτίαι ἐσχυροποίησαν τὴν ἰδικὴν μου ὑπομονήν· ἔρωσ παιδεΐας, καὶ ἔρωσ τιμῆς. Ὁ ἔρωσ τῆς παιδεΐας δὲν ἦτον ὀλιγώτερον βίαιος παρὰ τὸν ἰδίως ὀνομαζόμενον ἔρωτα. Τῆς τιμῆς τὸν ἔρωτα ἔτρεψε καὶ ἠύξανε πρῶτον ἡ φήμη τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάππου μου Ἀδαμαντίου τοῦ Ῥυσίου, ἔπειτα ἄλλου συγγενοῦς μικρὸν παλαιότερου, τοῦ ἱατροφιλοσόφου Ἀντωνίου τοῦ Κοραῆ καὶ τρίτου τοῦ ζῶντος ἀκόμη τότε, καὶ διδάσκοντος τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν εἰς τὴν Χίον, ἱερομονάχου Κυρίλλου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατρός μου (πρὸς μητρός). Ἦθελα σιωπήσειν καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπομονῆς μου, τὴν πλεονεξίαν, ἂν δὲν ἐχρησίμευεν εἰς τιμὴν τοῦ μακαρίτου πάππου μου, καὶ εἰς παράδειγμα πῶς χρεωστοῦν νὰ θαρρύνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους των εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν καλῶν.

Εἶπα, ὅτι ὁ πάππος μου, λυπημένος πολὺ διὰ τὴν στέρησιν ἀρσενικῶν τέκνων, ἐσπούδασε νὰ κοινωνήσῃ μέρος τῆς σοφίας του εἰς τὰς θυγατέρας. Ἀφροῦ τὰς ὑπᾶνδρουσε προικισμένας, παρὰ τὴν ἀργυρικὴν δόσιν, καθεμίαν με οἶκον κατασκευασμένον ἐκ θεμελιῶν, ἐπρόσμενον ἀνυπομῶνως ἐξ αὐτῶν καρποὺς ἀρσενικοὺς, διὰ μόνην τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τοὺς ἀναθρέψῃ αὐτὸς με ἑλληνικὴν παιδεΐαν.

Βλέπων ὅμως πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τοῦ ὁποίου πρόδρομος ἔγεινεν ἡ τύφλωσις τῶν ὀφθαλμῶν του, καὶ φοβούμενος τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ποθομένου του, ἔγραψε τὴν διαθήκην του. Τὸ πρῶτον αὐτῆς κεφάλαιον ἄφινε κληρονόμον τῶν βιβλίων του, ἀπὸ τοὺς ἀρσενικοὺς μέλλοντας ἀπογόνους, τὸν, ὅστις ἔμελλε πρῶτος ν' ἀφήσῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον, διδασκόμενος κἀν ὅσα ἤξευρεν ὁ διδάσκαλος τοῦ σχολείου. Οἱ συνεριζόμενοι μὲ ἐμὲ ἐξάδελφοι καὶ συσχολασταί μου, δὲν ἐδειξαν ὀλιγωτέραν προθυμίαν νὰ κληρονομήσωσι τὰ βιβλία· ἡ τύχη ὅμως ἔσυρε πρῶτον ἐμὲ ἀπὸ τὸ σχολεῖον, καὶ μὲ κατέστησε κληρονόμον τῆς παππικῆς βιβλιοθήκης.

Τὰ βιβλία τοῦ πάππου μου δὲν ἦσαν πολλά· ἦσαν ὅμως ἀρκετὰ νὰ μὲ φέρωσιν εἰς αἰσθησιν, πόσον ἦτον εὐτελής ἢ μὲ πολλοὺς ῥαβδισμοὺς ἀποκτηθεῖσα παιδεία, καὶ πόσον ἦτο γελοῖος ὁ τύφος τῆς κεφαλῆς μου γεννημένος ἀπὸ τὸν συνήθως καὶ κοινῶς τότε διδόμενον τίτλον Λογιώτατος ἢ καὶ Σοφολογιώτατος, εἰς ὅλους χωρὶς ἐξαιρέσειν τοὺς γνωρίζοντας τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων καὶ τὰς συζυγίας τῶν ῥημάτων. Ἐφριζα ὅταν ἐκατάλαθα πόσα βοηθήματα μ' ἔλειπαν ἀκόμη διὰ νὰ καταλαβῶμαι μὲ πληροφορίαν τοὺς ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς, καὶ ἠγανάκτησα συλλογίζόμενος ὅσον ἐξώδευσα κατὰ τῶν καιρῶν εἰς ἀπόκτησιν τόσοῦ μικροῦ ἐπιστήμης, τῆς ἐπιστήμης ὀλιγῶν λέξεων. Μόνην παρηγορίαν εὗρισκα τὸ νέον ἀκόμη τῆς ἡλικίας, ἣτις μὲ ἐσυγχώρει νὰ ἀνοικοδομήσω ὁπωςοῦν τὴν κακοκτισμένην σοφίαν μου. Ἄλλ' εἰς πόλιν, ἂν καὶ μεγάλωπολιν, ὅποια ἦτον ἡ Σμύρνη τότε, ἔλειπαν τὰ μέσα τοιαύτης ἀνοικοδομῆς· καὶ τοῦτο ἐσφύδρυνε τὸ ἐκ γενετῆς τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αἰτίων τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀρνηθῶ τὴν πατρίδα μου, τὴν ὁποίαν ἔβλεπα πλέον ὡς μητρὸν παρὰ ὡς μητέρα μου. Ἡ τὸση ἐπιθυμία ἐξῆπτετο καθημέραν καὶ μ' ἐφλόγιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγκωσιν μάλιστα τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἕως ἔβλαψα καὶ τὴν ὑγείαν μου. Ἀπὸ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἤρχισα νὰ πτύω αἷμα, καὶ τὸ ἔπτυσσα ἀδιαλείπτως μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ. Ἀπὸ τότε δὲν ἔπαυσα νὰ τὸ πτύω, ἐκ μακρῶν διαστημάτων ὅμως, ἕως σχεδὸν τὸ ἐξηκοστὸν. Μολοντοῦτο οὕτ' ἡ νοσερὰ κατὰστάσις, οὕτ' ὁ φόβος μὴ τὴν αὐξήσω, δὲν μου ἐμπόδισε τὴν δίψαν τῆς παιδείας.

Μόλις εὗρηκα ἄνθρωπον διὰ νὰ μὲ διδάξῃ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, καὶ πλειοτέραν δυσκολίαν ἀπήντησα νὰ εὗρω διδάσκαλον τῆς γαλλικῆς. Ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα ἦτον ἡ μόνη τότε διδασκομένη εἰς ὀλίγους τινὰς νέους, τὸ

πλέον δι' ἐμπορικὰς χρείας παρὰ μὲ σκοπὸν νὰ αὐξήσωσι τὴν γνῶσιν τῶν καὶ ὁ τῆς γαλλικῆς ἐπενόησα πρῶτος σχεδὸν ἐγὼ νὰ ζητήσω διδάσκαλον, βοηθούμενος ἀπὸ τοῦ πατρός μου τὴν πρόθυμον χορηγίαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἰταλικῆς καὶ ὁ τῆς γαλλικῆς διδάσκαλος τοῦτο μόνον ἐδιάφεραν ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχα ἐλευθερωθῆν τῆς ἑλληνικῆς διδάσκαλον, ὅτι μ' ἐδίδασκαν χωρὶς ῥαβδισμοὺς.

Καὶ τὰς δύο ταύτας γλώσσας ἐσπούδαζα, ὄχι τόσο διὰ τὴν ἀπ' αὐτὰς ὠφέλειαν, ἐπειδὴ οὕτ' εἶχα, οὕτ' εὐκολον ἦτο νὰ δανεισθῶ εἰς ἀνάγκωσιν ἰταλικὰ ἢ γαλλικὰ βιβλία, ὅσον ὡς προσδοποίησιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτης τῆς γλώσσης ἀναψαν εἰς τὴν ψυχὴν μου αἱ λατινικαὶ σημειώσεις πολλῶν ἑλληνικῶν βιβλίων, καὶ ἐξαιρέτως αἱ σημειώσεις τοῦ Κασσωθῶνος. Εὐρέθη κατὰ τύχην μεταξὺ τῶν βιβλίων τοῦ πάππου μου ἡ μετατυπωθεῖσα (1707), εἰς Ἀμστελῶδαμον ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος ἀπὸ τὸν Κασσωθῶνα. Λέγω κατὰ τύχην· διότι τοιαῦται ἔκδοσις εἰς τὴν Σμύρνην τότε ἦσαν ἀπὸ τὰ ἀνήκουστα. Εἰς τὸ σχολεῖον, ὅπου ἐσπούδαζα, δὲν εὗρίσκετο, καὶ πιθανὸν ὅτι οὐδ' ἐγνωρίζετο ὅλος ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν μου ἢ καλῆ ἔκδοσις τοῦ Στράβωνος. Ὁ πάππος μου εἶχε τὴν ἀποκτήσει ὡς καὶ ἄλλων τινῶν συγγραμμάτων καλὰς ἐκδόσεις, διότι ἐμπορευέτο ἐξαιρέτως μὲ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅθεν ἐφρόντιζε νὰ φέρῃ ἀπὸ τὸ Ἀμστελῶδαμον, κατὰ καιρὸν, καὶ ἑλληνικὰ βιβλία εἰς ἰδίαν του χρῆσιν. Ὅσαίς ἤνοιγα τὸν Στράβωνα, ἐβασανίζομην ἀπὸ μόνην τὴν ὄψιν τῶν μακρῶν τοῦ Κασσωθῶνος σημειώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἠλπίζα νὰ καταλάβω τὸ κείμενον, ἐπειδὴ δὲν εἶχα νὰ προσμένω ἀπ' ὅσα ἐδιδάχθην εἰς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον μεγάλην βοήθειαν.

Διὰ νὰ ἀποκτήσω τὴν γνῶσιν τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἔπρεπε νὰ προσδράμω εἰς τοὺς εὗρισκομένους εἰς τὴν Σμύρνην δυτικούς ἰερωμένους, καὶ ἐξαιρέτως τοὺς Ἰησουίτας· πρᾶγμα δύσκολον, διὰ τὴν κατ' αὐτῶν πρόληψιν, τρεφομένην μάλιστα ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς μανίαν τοῦ προσηλυτισμοῦ, μανίαν τόσοσφοδρὰν, ὥστ' ἐνόμιζαν καὶ νομίζουν ἀκόμη σήμερον, οἱ ἔχθροὶ τοῦ Ἰησοῦ Ἰησουίται τὴν ἐπιστροφὴν ἐνὸς γραικοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν πολὺ πλέον ἀξιομισθῶν ἔργων, παρὰ νὰ κατηχήσωσι δέκα Τούρκους ἢ δέκα εἰδωλολάτρους. Τὸ πρᾶγμα ἤθελεν εἶσθαι πολὺ δυσκολώτερον, ἂν ἔζη ὁ πάππος μου· πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μὲ παραδώσῃ εἰς χεῖρας Ἰησουϊτῶν ὁ Ἀδαμάντιος Ρύσιος, ὅστις ἐσύνταξε ποίημα ὀλόκληρον διὰ στίχων ἰαμβικῶν κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ Παπισμοῦ, ἐπιγραφόμενον, *Λατίνων θρησκείας ἔλεγχος*, εἰς 36 κεφάλαια, καὶ ἐ-

ἐφρόντισε νὰ τυπωθῆ εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον διὰ νὰ μοιράξῃ δωρεὰν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του, ὡς προφυλακτικὸν κατὰ τῆς παπικῆς μανίας φάρμακον;

Ὅτι περιερχόμενος ἐζήτητον μὲ τόσῃν ἐπιθυμίᾳ, μοὶ τὸ ἐπρόσφερον ἀνεπίστωτος ἢ τύχῃ. Καὶ τὸν χρόνον τοῦτον νομίζω κ' ἐνθυμοῦμαι μ' εὐγνωμοσύνην, ὡς τὸ εὐτυχέστερον μέρος τῆς ζωῆς μου, διότι εὕρηκα διδάσκαλον ἱκανὸν ὅχι μόνον νὰ μὲ διδάξῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ νὰ χαλινώσῃ τῆς ζεούσης μου νεότητος τὰς ἀτάκτους ὁμάδας.

Ἐράτρευε τότε εἰς τὸν ναῖσκον τοῦ προξένου (consul) τῶν Ὀλλανδῶν ἀνὴρ σοφὸς, σεβάσμιος καὶ σεβαστὸς, Βερνάρδος Κεῦνος (Bernhard Keun). Ἐπειδὴ ἤκουσα ὅτι ἐζήτηει Γραικὸν ἐπιστήμονα τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσης, διὰ νὰ τελειοποιήσῃ τὴν ὁποίαν εἶχε γνωσὶν αὐτῆς, ἐπρόσφερα διὰ φίλου τινὸς τὴν διδασκαλίαν μου εἰς μαθητὴν, ὅστις ἐγνώριζε τὴν γλῶσσαν ἴσως ἐντελέστερον παρ' ἐμὲ καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ τὴν διδασχὴν τῆς σημερινῆς προφορᾶς. Νομίζων ὁ χρηστὸς Βερνάρδος ὅτι ἐπεθύμουν ἀργυρικὸν μισθὸν τῆς διδασχῆς μου, καὶ ἔτοιμος νὰ τὸν πληρώσω, ὅταν ἤκουσεν ὅτι δὲν ἐζητοῦσα ἄλλο, πλὴν νὰ μὲ ἀντιδιδάξῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὸ ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, πλεον ἀπὸ φιλόανθρωπον ἐπιθυμίαν νὰ εὐεργετήσῃ νέον πρόθυμον νὰ διδασχθῆ παρὰ ἀπὸ χρεῖαν, ἧτις ἔμελλε νὰ παύσῃ μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας. Ὀλίγαι ἀληθῶς ἐβδομάδες τὸν ἤρκεσαν νὰ προσφέρῃ, ὡς ἐπρόσφερα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ἐξῆς μὲ πρόφασιν χρεῖας μ' ἐκράτησε πολὺν ἀκόμη καιρὸν, ὅσον ἀκόμη διέτριψα εἰς τὴν Σμύρνην πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου. Ἡ πρὸ ἐμὲ τοῦ εὐνοια ἠῤῥξῆσε τόσον, ὥστε νὰ μὲ προσκαλῆ νὰ τὸν συνοδεύω εἰς τοὺς μετὰ τὸ γεῦμα περιπάτους, νὰ μὲ διδάσκῃ πάντοτε διὰ ζωῆς φωνῆς ὅσα ἐγνώριζε χρήσιμα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν μου, καὶ νὰ μὲ δανείξῃ Λατίνους ἐνδόξους συγγραφεῖς, καὶ τέλος νὰ μ' ἀφίρῃ μόνον εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, ὅσας τις ἠναγκάζετο νὰ διατριβῇ ἐξω τῆς κατοικίας του.

Ἐλησμόνησα νὰ ἱστορήσω, ὅτι πρὶν γνωρίσω τὸν σεβάσμιον τοῦτον διδάσκαλον, ἐπόθησα τὴν γνωσὶν τῆς ἀραβικῆς γλῶσσης. Παρατρέχω τὴν αἰτίαν τοῦ πόθου τούτου, φοβούμενος μὴ φανῶ ὅτι γράφω μυθιστορίαν. Ἄλλ' ἔπρεπεν ἐξανάγκης νὰ λάβω διδάσκαλον Τοῦρκον καὶ τοῦτο ἦτον ἀδύνατον εἰς ἐμὲ, ἐπειδὴ καὶ μόνον τὸνομα, Τοῦρκος μ' ἐπροξένει σπασμοὺς ἀλλοκότους. Ἐμαθα ὅτι τῶν Ἀράβων ἢ γλῶσσα εἶχε συγγένειαν μὲ τὴν ἑβραϊκὴν ὅθεν ἀπεράσισα νὰ ζητήσω, κ' εὕρηκα διδάσκαλον Ἑβραῖον. Ἄλλ' ὅσοιον διδάσκαλον! Ἐπαθάν καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι, ὅτι ἐπάθασμεν καὶ ἡμεῖς καθὼς χάσαντες τὴν προγονικὴν

γλῶσσαν, ἐκαταντήσαμεν εἰς τὰ νομιζόμενα καὶ ὀνομαζόμενα ἀπὸ τινος *Kalā* γραμματικὰ τῆς γλῶσσης, παρόμοια καὶ αὐτοὶ ἐκαυχῶντο εἰς τὰ καλὰ ἑβραϊκὰ των. Μολοντοῦτο ἐσπούδαζα τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ὡς προοδοποίησιν τῆς ἀραβικῆς, μ' ἐλπίδα νὰ εὔρω ποτὲ καὶ ταύτης διδάσκαλον ὅχι Τοῦρκον. Ἡ χρεῖα νὰ πληρώω τὸν Ἑβραῖον διδάσκαλον μὲ ἠνάγκασε φυσικὰ νὰ προσδράμω εἰς τὸν πατέρα μου. Εἰς ἐκείνην τοῦ χρόνου τὴν περίοδον (1764), καὶ τοῦ γένους τὴν κατάστασιν, πᾶς ἄλλος πατήρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, χωρὶς ἐξαιρέσειν, ἀκούων τὸν υἱὸν του νὰ ζητῇ ἑβραϊκῆς γλῶσσης διδάσκαλον, ἤθελε καλέσειν ἱατρὸν, νομίζων ὅτι ἐπαρραφρόνησεν ὁ υἱὸς του. Ἄλλ' ὁ χρηστὸς καὶ φρόνιμος πατήρ μου, ἠρκέσθη μόνον νὰ μ' ἐρωτήσῃ εἰς τί ὠφελεῖ ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα. Ἀφοῦ τὸν εἶπα ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν τῆς Παλαιᾶς διαθήκης, *Kalā!* ἄρχισε λοιπὸν, μ' ἀπεκρίθη. Ποτὲ δὲν ἐνθυμήθη τὴν λακωνικὴν ταύτην ἀπόκρισιν, χωρὶς νὰ δακρύσω. Τόση ἦτον ἡ εἰς τὴν παιδείαν μου προθυμία του, τῆς ὁποίας ἀποδείξεις εἶναι καὶ τοῦτο: πολλάκις ἐπεθύμησα εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτάς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν νέων, ἑορτάσιμον ἔνδυμα νέον, καὶ μὲ ἀνέβαλλεν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα εἰς τὸ Πάσχα, καὶ ἀπὸ τοῦτο πάλιν εἰς τὰ Χριστούγεννα. Οὔτε διδάσκαλον, οὔτε βιβλίον ὅμως ἢ ἄλλο τι ὄργανον παιδείας ζητοῦντα δὲν μὲ ἀπέβαλε ποτέ.

Ὡς τόσον ἡ ἀμάθεια τοῦ Ἑβραίου διδασκάλου μου, ἤθελε μὲ ἀποσπάσειν ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς γλῶσσης, ἂν δὲν εὕρισκα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ καλοῦ μου ἀλλοῦ φιλοστόργου διδασκάλου καὶ πατρὸς, τοῦ Βερνάρδου, βοηθήματα καὶ ταύτης, ὡς καὶ τῆς λατινικῆς, καὶ ἀκόμη τῆς ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐξῆψε τὸν ὅποιον ἔλαβα πρὸ καιροῦ ἔρωτα νὰ ἱστορήσω τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ ἔβλεπα ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι, μὴ ὄντες Ἕλληνας μὴδὲ Ῥωμαῖοι, εἶχαν βοηθήματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς παιδείας, μὴ ὄντες Ἑβραῖοι, εἶχαν καὶ γραμματικὰς καὶ λεξικὰ τῆς ἑβραϊκῆς γλῶσσης, ἀγνωστα εἰς τοὺς Ἑβραίους, φυσικὰ ἔπρεπε νὰ συμπεράνω, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν Εὐρώπην κατέφυγαν καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, ἀκόμη καὶ τῆς Παλαιστίνης, τὰ φῶτα.

Ὁ πατήρ μου ἐπόλει μεταξωτὰ, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεστένιον τῆς Σμύρνης, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ ἄλλοι Χῖοι, καὶ ὅχι, ὡς λέγει ὁ βιογράφος μου εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἀνεχώρησεν εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, χωρὶς πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ. Ἐπεθύμει νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἐμπόριόν του καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ πάππου μου· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ ἔγῃ ἐκεῖ ἀνθρώπον οἰκεῖον, καὶ ὅχι νὰ ἐμπορευέται διὰ μέσου τῶν

Ὀλλανδῶν, ὡς ἔκαμνεν ὁ πάππος μου. Μετὰ πολλὰ ἐμπόδια ἐκ μέρους τῆς μητρός μου, ἀπερσίσθη νὰ ὑπάγω εἰς τὸ Ἀμστελῶδαμον. Ἡ μήτηρ μου ἐλογίζετο τὸ διὰ θαλάσσης ταξείδιον ὀλίγον διάφορον ἀπὸ τὸν θάνατόν μου· ἐγὼ δὲ πάλιν ἀπεστρεφόμενην τὸν ἐμπορικὸν βίον, ὡς μέγα ἐμπόδιον ν' ἀπολαύσω τὴν ποθουμένην παιδείαν. Μ' ὄλον τοῦτο ἔκρινα τὸ ταξείδιον εὐτύχημα μέγα, διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου ἔμελλε νὰ μ' ἀφίγη καὶ καιρὸν ἰκανὸν νὰ θησαυρίσω ὅσην ἦτο δυνατόν, ἂν ὄχι ὅσην ἐδιψοῦσα, σοφίαν.

Ἐμβῆκα λοιπὸν (1772) εἰς πλοῖον Δανικόν, καὶ μετὰ 26 ἡμερῶν θαλασσοπορίαν κατευωδῶθην εἰς Λιβόρνον, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ἀμστελῶδαμον, συνωδευμένος μὲ πολλὰς ἐπιστολάς συστατικὰς. Μία μόνη ἀπ' αὐτὰς μ' ὠφέλησεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ φίλου καὶ διδασκάλου μου (Bernhard Keun), πρὸς ἄλλον μινίστρον φίλον του, ὀνομαζόμενον Ἀδριανὸν Βύρτον (Adrien Buurt), ἄνδρα μεταξὺ τῶν τότε εὕρισκομένων ἐκεῖ μινίστρων σοφώτατον, σεβασμιώτατον καὶ σεβαστότατον.

Ὁ Σωκρατικὸς οὗτος διδάσκαλος μ' ἐδέχθη ὡς υἱόν του, καὶ ἀφοῦ ἐξέτασε τὰς μικρὰς μου γνώσεις, μ' ἐρώτησεν ἂν μ' ἐσυγχωροῦσαν αἱ ἐμπορικαὶ ἀσχολίαι νὰ ὑπάγω δις τῆς ἐβδομάδος εἰς αὐτόν, νὰ διδάσκωμαι ὅσα ἔκρινε ἀναγκαῖα εἰς τὸ καλῶς συλλογίζεσθαι, ἀπὸ τὸ ὅποσον (ὡς ἔλεγε) ἔπρεπε ν' ἀρχίζη ἡ ὀρθὴ παιδεία. Ἐδέχθη, δὲν λέγω μετὰ χαρᾶς, ἀλλὰ μὲ ἐνθουσιασμόν, τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην πατρικὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐδιδασκόμην ἀπ' αὐτόν τὰ στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου, καὶ τὴν λογικὴν ἐπιστήμην. Ταύτην ἐσπούδασα εἰς βιβλίον Λογικῆς συνταγμένον ἀπ' αὐτῆν του τὴν σοφὴν σύζυγον, Καρολίαν (Iosina Karolina van Lynden), σύνταγμα ὀλίγερον ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἶχα διδαχθῆν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Σμύρνης Λογικῆν.

Ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ καὶ ἡ σοφὴ του σύζυγος ἦσαν ἄτεκνοι· εὐδαίμονες ὅμως, διότι ἐσυνεργοῦσαν καὶ οἱ δύο εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἰδίων πολιτῶν. Παρὰ τὴν πλουσίαν βιβλιοθήκην εἶχαν καὶ ταμεῖον φυσικῆς ἱστορίας· καὶ αἱ δύο τῆς ἐβδομάδος ἡμέραι, αἱ δωρηθεῖσαι εἰς ἐμὲ τὸν ξένον, ἦσαν διωρισμέναι καὶ εἰς πολλῶν ἐπισήμων υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Αἱ θυγατέρες ἤρχοντο νὰ ἀκούωσι τὴν διδαχὴν τῆς Καρολίνας, καὶ οἱ υἱοὶ ἐδιδάσκοντο ἀπὸ τὸν σύζυγον αὐτῆς Ἀδριανόν.

Εἰς τῶν δύο τούτων σεβασμιῶν προσώπων, καὶ τοῦ προτέρου φίλου καὶ διδασκάλου μου σεβασμίῳ Βερνάρδου, τὴν ἀρετὴν χρεωστῶ, ὄχι τὴν ἀρετὴν μου, ἀλλὰ τὴν ὀπωσδήποτε χαλίωσιν τῶν παθῶν μου. Ἡ νεότης μου ἐσαλεύετο ἀπὸ τρικυμίας παθῶν· καὶ ἄλλο δὲν μ' ἔ-

σασεν ἀπὸ τὸ καυαγίον παρὰ ἢ πρὸς τοὺς διδασκάλους μου αἰδῶς, καὶ ἡ φιλοτιμία νὰ ἀξιωθῶ τῆς ἀγάπης των. Τοιαύτην κρίνω τώρα καὶ τὴν νεότητα τοῦ πατρός μου· πιθανόν, ὅτι οὐδ' ἐκεῖνος ἤθελε σωθῆν, ἂν δὲν ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀξιωθῆ τῆς ἀγάπης τοῦ Ἀδαμαντίου Ῥυσίου. Μάθημα ἀναγκαῖον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅσοι φροντίζουν τὴν σωτηρίαν τῶν ἰδίων τέκνων, νὰ τὰ παραδίδωσιν εἰς τοιοῦτους διδασκάλους, ὁποῖων ὄχι μόνον νὰ θαυμάζωσι τὴν σοφίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ διψῶσι τὴν ἀγάπην καὶ νὰ τρέμωσι τὴν καταφρόνησιν.

Εἰς τὸ Ἀμστελῶδαμον διέτριψα ἐξ ἔτη, καταγινόμενος εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ, καθ' ὅσον μ' ἐσυγχώρει ἡ ἀσχολία τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὴν παιδείαν, ἐνοχλούμενος ἀδιαλείπτως ἀπὸ σφοδρᾶν ὄρεξιν νὰ μὴν ἐπιστρέψω πλέον εἰς τὴν τυραννομένην πατρίδα μου. Τὸ παιδιόθεν τρεφόμενον εἰς τὴν ψυχὴν μου κατὰ τῶν Τούρκων μίσος, ἐκατήντησεν, ἀφοῦ ἐγυῖσθη ἐνομοιουμένης πολιτείας ἐλευθερίαν, εἰς ἀποστροφὴν μακινῶδη. Τούρκος καὶ θηρίον ἄγριον ἦσαν εἰς τὸν λογισμὸν μου λέξεις συνώνυμοι, καὶ τοιαῦται εἶναι ἀκόμη, ἂν καὶ εἰς τῶν μισοχρίστων φίλων τοῦ τυράννου τὸ Λεξικὸν σημαίνωσι διάφορα πράγματα.

Μ' ὄλον τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψω, καὶ ἐπέρασα διὰ Βιέννης (ὅθεν εἶχα περάσει καὶ πρότερον ὑπάγων εἰς Ἀμστελῶδαμον) διὰ νὰ εἶδω καὶ δεύτερον τὸν θεῖόν μου (ἀδελφὸν τοῦ πατρός μου), Σωφρόνιον, ἀρχιεπίσκοπον Βελιγραδίου, ὅστις κατατρεχόμενος ἀπὸ τὸν ἐκεῖ Πασᾶν, εἶχε καταφύγειν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Μαρίας Τερέζης, Αὐτοκρατορίσσης τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τεσσαρακονθήμερον διατριβὴν εἰς τὴν Βιένναν, ἐπέρασα εἰς Τεργέστην, κ' ἐκεῖθεν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου διέτριψα ὄλον σχεδὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 1778 ἔτους βοσκόμενος ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐλπίδα νὰ λάβω ἀπὸ τοὺς γονεῖς μου τὴν ζητηθεῖσαν ἀδειαν νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλιαν, νὰ σπουδάσω τὴν ἱατρικὴν. Ὁ σκοπὸς μου δὲν ἦτο νὰ κατασθῶ ἱατρός· εἰς δύο μόνον πράγματα ἀπέβλεπα, νὰ κερδαίνω τὸν καιρὸν νὰ μὴ βλέπω Τούρκους, ἢ ἂν ἀναγκασθῶ τελευταῖον νὰ τοὺς ἴδω, νὰ ζῶ μεταξὺ των ὡς ἱατρός, ἐπειδὴ τὸ θηριῶδες ἔθνος τοῦτο εἰς μόνους τοὺς ἱατροὺς ἀναγκάζεται νὰ ὑποκρίνεται κάποιαν ἡμερότητα.

Εἰς τὴν Σμύρνην κατευωδῶθη, ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊάν, ἥτις ἀφάνισε μέγα μέρος τῆς πόλεως σειομένης ἀκόμη καὶ ἀπὸ σεισμών. Αἱ κοιναὶ δυστυχίαι ἐνωμέναι μὲ τὰς ἰδίας (ἐπειδὴ ἐπυρπολήθη, καὶ ὁ γονικὸς μου οἶκος) μου μετέβαλαν τὴν ἀποστροφὴν τῆς μετὰ Τούρκους συγκατοικήσεως, εἰς τόσῃν μελαγχολίαν, ὥστε ἐκινδύνευσά νὰ πέσω εἰς ἀληθινὴν

παραφροσύνην. Καὶ ἐδῶ τὸνομα παραφροσύνη δὲν εἶναι ῥητορικὴ ὑπερβολή· σήμερον ἀκόμη ἐνθυμούμενος τὴν τότε ταραχὴν τῆς κεφαλῆς μου, βεβαιούμαι, ὅτι ἤθελα ἀφεύκτως παραφρονήσειν, χωρὶς τὰς καθημερινὰς παρηγορίας τοῦ διδασκάλου καὶ φίλου μου Βερνάρδου. Μὲ σχεδὸν μόνον αὐτὸν ἦτον ἡ συγχωτέρα μου συναναστροφή εἰς τεσσάρων ἐτῶν διάστημα, ὅσον διέτριψα ἀκόμη εἰς Σμύρνην, καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ καιροῦ κατέφευγα ὀλίγα στάδια μακρὰν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐξοχὴν διὰ νὰ μὴ βλέπω Τοῦρκους. Οἱ γονεῖς μου ἔτρεφον ἀκόμη τὴν ἐλπίδα νὰ μὲ κρατήσωσιν εἰς τὴν πατρίδα κ' ἐμεταχειρίσθησαν παντοίους τρόπους, ἕως καὶ αὐτὸ τοῦ γάμου τὸ δέλεαρ, νὰ μεταβάλωσι τὴν γνώμην μου. Τὸ δέλεαρ τοῦτο ἤθελεν ἐξάπαντος μὲ συναρπάσειν, καὶ διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας μου, καὶ διὰ τὸ κάλλος, ἔτι δὲ καὶ τὸν πλοῦτον τῆς νύμφης, ὀφρανής ἀπὸ πατέρα βαθύπλουτον, ἂν ὁ ἔρωσ τῆς ἐλευθερίας δὲν μ' ἐβίαζε νὰ καταφρονήσω πάσης λογῆς ἄλλους ἔρωτας. Οἱ γονεῖς μου, βλέποντες ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἔσχευε νὰ μὲ μαλάξῃ, καὶ τὸν μέγαν κίνδυνον τῆς φθειρομένης καθ' ἡμέραν ὑγείας μου, μ' ἐσυγχώρησαν τελευταῖον νὰ περάσω εἰς τὴν Γαλιάν. . .

Τὸ ὄνομα Π α π α τ ρ έ α ς κατήντησε παροιμιώδες ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἐπειδὴ ὀλίγοι γνωρίζουσι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, παραθέτομεν ἑνταῦθα χαριεστάτην ἀφήγησιν τοῦ Κοραῆ, ἐξ ἧς μανθάνει ὁ ἀναγνώτης λίαν περιεργὰ περὶ τοῦ δόντος ἀφορμὴν εἰς γένεσιν τοῦ ἐπιθέτου τούτου.

Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

...Ἡ συναναστροφή μου εἶνε μὲ τὸν ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τ' ἄλλα του προτερήματα, καυχᾶται, καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται Παπαῶς νὰ ἀναγινώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τὸν ὀρθρον τὸν συνέβη νὰ περνεισθῆ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσοσιν σφοδρὰ, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. "Ὅταν τὴν ἀναψῆν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὀλόκληρον, τὸν μακρότερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνθηες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια, ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπᾶ Τρέχας, καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρρεσε τόσοσιν εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον ἐὰν τὸν καλέσης μὲ τὸ κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἐξηκοντατέσσαρα ταξείδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὅποιον τοῦτο μόνον διαφέρει ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἐξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξείδια πολυπείριας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητῆς, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανὲν ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο του μικρὰ παιδάκια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπᾶ Τρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησεν ἐκστατικῶς.—Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι;—Τὴν ἀγγλικὴν, τὸν ἀπεκρίθη, καὶ ἡ ἐκστασις του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρήσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλή, πῶς τόσοσιν νεαρὰ παιδάκια ἦτο δυνατὸν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἐξέυρω πλέον ποίαν γλῶσσαν, καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἄγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾶς τὴν ὄραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπᾶ Τρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐὰν παρῶν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους;—Τὰ διὰβολόπουλα, τόσοσιν μικρὰ νὰ ἴμιλοῦν ἐγγλέζικα!

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλῃς, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσης διὰ τοῦτο τὸν σεβάσιμον Παπᾶ Τρέχαν. Ναί! σεβάσιμος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῆς πόσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διαθέσειν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν καὶ τοὺς συμβουλεύει ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δακίμαζει εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ νὰ ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτὸν, ἐπεμψε τὸν υἱὸν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαρὰν ὅταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὀμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσὸν καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὀμηρος ἦτον Χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἐνεακοσίουσιν σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ.

Τί μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο; Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλει